

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Прийняття в Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює новий для правової системи України правовий статус людини та відповідно до ч. 2 ст. 4 цього закону передбачає особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території.

Відповідно до ч. 3 ст. 5. відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права, так само на Російську Федерацію відповідно до ч. 6 ст. 5 покладається відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації держави Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі.

Правове регулювання статусу окупованої території серед держав Європи встановлюється також Грузією, Молдовою, Кіпром.

Визнання доцільності правового регулювання статусу окупованої території здійснюється також на міждержавному рівні Радою Європи, ОБСЄ.

Особливе значення для встановлення правого статусу окупованої території та захисту прав людини на цій території має практика Європейського суду з прав людини. Дана практика ґрунтується на *ratione loci*, відповідно до якої компетенція Європейського суду з прав людини щодо розгляду і вирішення індивідуальних скарг поширюється лише на ті порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод, які у територіальному плані мали місце в межах дії національної юрисдикції держав — учасників Конвенції. Тобто територіальна юрисдикція Суду збігається з територіальною юрисдикцією держав — учасників.

Під юрисдикцію держави підпадають:

- територія держави, тобто суша і води з розташованими під ними надрами і над сушею повітряним простором, межі якої визначаються державним кордоном;
- морські судна, що плавають під прапором держави, і зареєстровані їм повітряні судна;
- території посольств і консульств держави в інших країнах.

Територія держави включає в себе не тільки юридично, але й фактично підконтрольну їм територію.

У справі *Loizidou v. Turkey* заявниця подала скаргу проти Туреччини, хоча порушення права власності, яке стало підставою для звернення в Європейський суд з прав людини, сталося на території Північного Кіпру. Оскільки на момент порушення права заявниці ця частина острова була окупована турецькими збройними силами, які здійснювали фактичний контроль над даною територією, Європейський Суд визнав, що, виходячи з цілей і завдань Конвенції, держава-учасниця цього регіонального міжнародно-правового акту може нести відповідальність у разі, якщо в результаті військових дій, як законних, так і незаконних, воно здійснює реальний контроль над районом його державної території».

У рішенні щодо прийнятності скарги *Ilascu and others v. Moldova and Russia*, Європейський Суд визнав Росію відповідачем за порушення, вчинені на території Придністров'я, погодившись із заявниками, які стверджували, що цей район де-факто контролюється російськими властями.

При цьому застереження держав, відповідно ст. 57 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо відсутності контролю над територією як підстави уникнення відповідальності, на думку Суду, не може застосовуватися у випадку відсутності національного нормативно-правового акту з цього питання. У справі *Ilascu and others v. Moldova and Russia* Суд зазначає, що заява, яку зробила Молдова при ратифікації Конвенції — що молдовська влада не здійснюють контролю над територією Придністров'я — не було належним застереженням у розумінні статті 57 Конвенції. Таким чином Суд звернув увагу що застереження загального характеру згідно не дозволяються.

Важливу роль щодо захисту прав людини в сфері освіти на окупованих територіях відіграє рішення Суду по справі *Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia* яким встановлюється порушення статті 2 Протоколу N 1 до Конвенції з боку Російської Федерації у зв'язку з тим, що примусове закриття шкіл, в яких викладання йшло румунською (молдавською) мовою на основі латинського алфавіту, а також подальші утиски заявників представляли собою втручання в їхнє право на доступ до освіти, а також право на одержання освіти національною мовою.

Дослідження та узагальнення практики Суду щодо прав людини та громадянина на окупованих територіях сприятиме ефективному захисту прав людини у Криму, який відповідно до норм міжнародного права залишається частиною території України.